

IZMEĐU ARTOANA I PLATONA

10-7500863

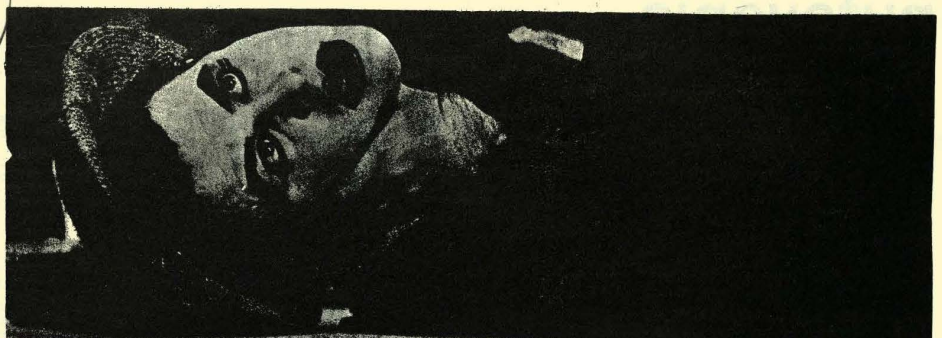
Svakog septembra u Zagrebu se okupljaju studentska pozorista iz različitih krajeva Evrope, dolazeći s raznovrsnim predstavama, idejama i ambicijama na već tradicionalni međunarodni festival, kroz koji se kao kroz prizmu prelajaju njihova uzmenjenja i afiniteti: tako, ovaj grad, u suludo košmaru sajakskim danima, postaje razdolina i provokativna pozorišna teatarskih eksperimenata najmlađih evropskih intelektualaca. No, studentsko pozoriste nije samo „pozorište“ — ono je prevashodno studentsko po svome duhu i karakteru, po svojoj scenjskoj drskosti i izazovima koje upućuje gledaštlu. To znači da se na jednoj ovakvoj tuđenoj smotri ne suočavamo samo s odnosom čitave jedne generacije prema samome teatru, nego se na najneposredniji način suočavamo i sa njenim odnosom prema savremenom društvu, pa i prema životu uopšte.

Kakvi su ti odnosi bili u Zagrebu, ove jeseni?

OD BREHTA DO ARTOA I DO PLATONA

Sabrane, bez nekog reda, sa istoka i zapada, sa severa i juga Evrope, studentske dramske trupe donese su, ipak, takve teatarske preokupacije koje su se u svakom trenutku mogle grupisati oko pojedinih dominantnih koncepcija. Pre nekoliko godina, recimo, preko svih studentskih scena preleteo je snažan talas brehtovske i kabaretske angažovanosti: tada su sa scene odjekivali satirični songovi i vatrene tirade, cvevale su tzv. „male forme“ pozorišta (kabare, satirična scena, estradni i revijalni tip predstava, do čijeg je procvata narotilo došlo u Čehoslovačkoj i Poljskoj, a ova se atmosfera, mada parcijalno i sa izvesnim zakasnjem prenela i jugoslovenske studentske scene), a najomiljeniji dramski autor i teoretičar bio je Bertolt Breht. Studentsko pozoriste je u tom periodu bilo i borbeno i glasno, trudilo se da javnost primeti i prihvatiti, obracao se direktno gledaocu i njegovom neposrednom iskustvu, bilo je u opoziciji prema konvencionalnim vrednostima i estradinskoj učmalosti profesionalnog teatra...

Zatim je došao period eksperimentalnog studentskog pozorista, pod indirektnim uticajem moderne dramaturgije i „antiteatarskih“ iskustava: eksperimentisalo se i sa tekstovima i sa scenjskim zahvatima, a kao ovaj „jalas“ bio je okrenut protiv konvencionalnog načina mišljenja u teatru, afirmisao je nove scenske vrednosti i stavljao je nove zahteve i pred izvođače i pred gledaoce. Ukratkot, brehtovsko-kabaretski politički avangardizam smešten u konkretne društvene okvire, prerastao je u jedan kosmopolitskiji i intelektualniji avangardizam, koji se okretao senzibilitetu savremenog čoveka uopšte.

Zagreb 68 oglosio je početak, ne samo jedne nove etape, nego i jedne nove polarizacije među studentskim pozoristima. Gotovo sve predstave studentskih grupa, videne ove godine, mogle su se razvrstati u dve osnovne sadržinsko-scenske varijante. U prvu bi došle predstave građene na koncepcijama bliskim teorijama Antoana Artoa, ili bar inspirisane njima, nadahnute teorijom o „teatru surovosti“. A sve su ove predstave nosile duboku uzmenenost nad egzistencijom savremenog čoveka, ispitujući veoma strasno i isključivo čovekov odnos prema sredini u kojoj živi, tražajući za smislom egzistencije u jednom veoma traumatiziranoj svetu. U drugu grupu dolaze studentski teatri kojima je osnovni cilj, ne neko bajvljenje „gorućom problematikom“, nego sama scenska igra, kao i zadovoljstvo koje ona može da pruži gledaocu i izvođaču (u izvesnom smislu to je nastavak one kabaretsko-estradne struje i kulture, ali u jednom indiferentnijem i bezazelnijem izdanju, koje je bliže parodičnoj nego satiričnoj orijentaciji).

Dok se pristalica Antoana Artoa bave sudbinom konkretnog čoveka, koliko i njegovim konkretnim telom, nosioci neobaveznog „renesansnog duha“ bave se izvesnim ljupko stilizovanim opštim idejama o čoveku, pa i njegovu teo više tretiraju kao instrument akrobatike, pesme i igre, nego kao porpište bola, strasti, nasilja, poroka, uzburkanih emocija, mesa i krvi...

Ako se jedni zaklinju Artoom, drugima je uzor Platonovo učenje (preneto u dimenzije teatra)

OKOLNOSTI NASTAJANJA PODELE

Kad pažljivije pogledamo ove dve grupe predstava, primetimo da se idejama Antoana Artoa priklanjaju, uglavnom, dramske grupe iz zapadnih (kapitalističkih) zemalja, dok se zapadnjem u Platonovom duhu bave najpre studentski teatri istočnih (socijalističkih) zemalja. Za prve, svet je ispunjen misterijima i surovošću, sukobima i nasiljem, čiji smisao neprestano treba odgonetati — za druge, svet je iskonski razumljiv i dobroćudan, prepun neke uopštene mudrosti, ali bez naročitih problema, pa čak i bez naročitih sukoba. Prvi polaze od banalnosti da bi se od nje, sredstvima teatra, vinuli do pozicije, dok drugi na potičan način govore banalne istine. „Artoovci“ iz Londona, Bradforda, Lajdena ili Lunda nude gledaocu svoje nespokojstvo, a „platonisti“ iz Varšave, Lenjingrada, Beograda, Bratislave ili Zagreba nude mu prijatnu zabavu.

Ovo je samo prvi slioj „rasceljenosti“, ali postoji i drugi, dublji, inaspiriranje na „teatru surovosti“, to opsesivno mišljenje da na jednom idejnom shvatanju pozorista, dok „platonovska“ ili „renesansna“ stilizacija nosi težnju ka iz-

vesnom teatru ideja, izloženih u jednom destiliranom obliku. Preciznije rečeno: jedni prikazuju ljubav kao kompleksnu smesu strasti, osećanja i materijalnih činjenica (u konkretnom socijalnom mišlju), dok je drugi prikazuju kao ideju i fenomen u uopštenom i apstraktnom obliku!

Prikazivati život čoveka u autentičnom ambijentu, ili prikazivati ideje o čoveku u jednom uopštenom kontekstu? — to je osnovna dilema ove polarizacije, iskazane u dva ekstremna stava prema teatru i prema životu. Međuim za ovakvu podelu postoji i jedno prilično formalno objašnjenje: dok su dramske grupe zapadnih studenata pretežno amaterske i dok se u njima nalaze mladi intelektualci koje je neki vitalan problem okupio oko pojedinih predstava, pa je i sama predstava postala formula za sagledavanje određene egzistencionog problema — dotle se u studentskim dramskim grupama koje dolaze iz istočnih zemalja nalaze najčešće polu-profesionalni (studenti pozorišnih akademija, koji će se teatrom baviti u obliku zanata), pa je njihova ambicija da na festivalu demonstriraju prvenstveno kvalitet scenske igre, tj. ono što su o režiji i glumi naučili u školi. No, time se karakter ove polarizacije samo delimično objašnjava.

Što se jugoslovenskih predstava tiče, one su se sadržajno i scenski raspinjale između ova dva pola. U tom pogledu, predstava ljubljanskih studenata teksta Domenika Šmoleca „Veseloigra u tamnom“ priklanjala bi se „artoovskoj“, a beogradska predstava „Hiljadu kornjača na sunčanom nebu Andaluzije“, rađen prema tekstu Slobodana Perovića, onoj drugoj, bezazlenoj i razigranoj „renesansnoj“ struji. No, ma koliko delovalo dijametralno suprotno, i ambicijama i dometom predstave kao što su „Hiljadu kornjača na sunčanom nebu“ i „Veseloigra u tamnom“ ipak se dodiruju: one se dodiruju svojom isključivošću, plasiranošću na različitim nivoima. (Svoj idejno-estetički stav, kao i stav same predstave, formulisao je redatelj beogradskog ansambla rečima: „Mi ovom predstavom, zaista, nismo hteli baš ništa da kažemo!“ S druge strane, ljubljanska predstava pokušala je da jezikom lakorazumljive besne progovori o savremenom slovenačkom društvu i njegovim moralnim problemima: pisac i reditelj tu sredinu vide kao „tih, miran i prijatan kraj“, u kome povazdan idilično cvrkulje ptičice, a u tom „tako mirnom mestu ima često malih kriza“ — ljudi se, u stvari, gušaju i nemilosrdno istrebljuju, žudeći za korpotom s maćicarna koja simbolično sugeriše mir i sigurnost malograđanskog doma). Beogradska predstava završava se besmislenom replikom glavnog junaka, koji kaže: „Neću palačinke, dajte mi slobodu“ — a tim se krikom „afirmise“ puni

resmisao ovog banalnog košmara, negirajući svake intelektualne akcije. U Šmoleov tekst, međutim, dokazuje na svoj način besmisao svakog pravog angažovanja u svojoj intelektualnoj i društvenoj sredini.

Pretenzionost predstave Ljubljancana i nepretenzionost predstave Beogradana (između kojih se nalaze i dve zagrebačke predstave: Benetovića, „Hvarkinja“ i Kuzmanovićevo „Kucanje“), ako ih svodimo na suštinu njihove angažovanosti (koje se oni deklarativno odriču), dobijaju zajednički imenitelj. Dok Ljubljanci govore o intelektualcu (i ne samo o njemu) koji ne uspeva, pa čak i ne želi da komunicira s društvom, opredeljujući se za ulogu samosvesnog i „oslobodnog“ proповедnika; Beogradani svojom predstvom tvrde kako se u životu može i bez filozofije i bez poezije, ali ne i bez kreveta! I jedni i drugi, međutim, dokazuju gotovo istu stvar, samo s različitim argumentima i s različitim scenskim sredstvima. U obe predstave, dakle, vidimo lice i nalice iste koncepcije o besmislenosti angažovanosti na relaciji između intelektualca i društva, između teatra i sredine. Smisao ovih predstava je, prema tome, u otvorenoj sumnji u svršishodnost svake intelektualne akcije u savremenom društvu.

NEMINOVNOST SINTEZE ISKUSTAVA

Ako za trenutak ostavimo po strani kompleksna pitanja koje pokreću domaće predstave, pitanja koja muče beogradske i ljubljanske studente i odgovore koje oni za sebe pronalaze, generalno gledano, reč je o dva viđenja savremenog sveta očima najmlađih intelektualaca Evrope, koja nas dovode u svojim krajnjim oblicima do Artoovih i Platonovih ideja!

Svaka od ovih teatarskih projekcija nekompleksna je na svoj način: „artooivci“ nedostaje ležarnost, osećanje za humor, sposobnost da se distanciraju od parcijalnih iskustava i da stvari posmatraju kompleksnije, a često je dovedena u sumnju i njihova misaona zrelost (nesposojstvo koje nam nude bazira se na parcijalnom sagledavanju problema), a „platonistima“, s druge strane, nedostaje snage, žestine i uverenja, kao što im nedostaje i jedina autentična problematika iz koje bi intelektualno stajali (samozadovoljstvo koje nam nude počiva na apstrakcijama).

Tek ako bi došlo do prožimanja ovih iskustava i do kompleksnijeg spajanja ovih teatarskih metoda, mogli bismo da govorimo i o jednom zaista intelektualno zreloom i scenski kompleksnom studentskom pozoristu Evrope. No, to je put na koji se dolazi ovakvim suočavanjima, komparacijama i izvlačenjem pouka.

Slobodan NOVAKOVIĆ

10-7500210

encyclopaedia moderna

U originalnoj tehničkoj opremi, sa nizom zanimljivih likovnih priloga, nedavno se pojavio prvi broj „Encyclopaedie moderne“, časopis za sintezu znanosti, umjetnosti i društvene prakse.

„Univerzalna sintetska vizija o cjelokupnom naporu, nadama i mogućnostima svih ljudi postaje osnova na kojoj će se moći zasnovati istinski integritet ličnosti i čvrst moralni stav, neophodna pretpostavka za svaku humanu i radikalnu akciju“ — to je osnovna namera ovog časopisa koji će se posebno pažljivo posvetiti brojnim interdisciplinarnim istraživanjima i „sintetskim nastojanjima“. Poletek iz nedavno započetog rada širog kruga saradnika na ediciji „Encyclopaedia našeg vremena“, ovaj časopis, koji hoće da bude „raznolik ali sa vlastitim ličnim“, već prvim brojem nagovlašava da će svojim enciklopedijskom svestranošću negovati celovitiju obaveštenost savremenog čoveka, da će u parcijalizovanim tokovima savremene misli delovati na izgrađivanje kompleksnijeg pogleda na svet. Već i zbog ovog razloga, „Encyclopaedia“ ne predstavlja samo pojavu još jednog časopisa, nego i jedan od najznačajnijih stvaralačkih poduhvata kod nas. (B. J.)

10-7500267

polet u novom ruhu

Zagrebački list za mlade Polet konačno je utvrdio svoju izdavačku prešavu, početkom jeseni u revijalnoj oblii. Prvi broj ove serije Poleta je nagovestio da se radi o ozbiljnoj

reviji za mlade koja će donekle popuniti jednu ozbiljnu prazninu u jugoslovenskoj omladinskoj štampi. Opredeljujući se za tretiranje svih problema koji mlade ljude zanimaju, redakcija Poleta je u prvom broju skoro polovinu prostora posvetila tematskom raspravljanju o hui-ganstvu među omladinom. Po svežim napisima po imenima saradnika može se zaključiti da je Polet okupio veliki deo najobitljivih mladih hrvatskih intelektualaca. Rubrike: „Aktuelne teme, Naše vrijeme, Sveti grad, Književnost, iz domaćeg umjetnosti, časopis — muzika“ — firmirane ovaj prvi broj Poleta bogatim i raznovrsnim.

Nova serija Poleta pojavljuje se u zanimljivoj atraktivnoj opremi karikatuiriste Zorana Pavlovića.

10-7500344

nova drama b. m. mihiza

Nova Mihizova drama u dva dela Komandant, objavljena je u letopisu Matice srpske (dvo-broj avgust-septembar).

„POLJA“ — list za kulturu i umetnost — ureduju: Miroslav Egerić, Pero Zubac, Gligorije Zaječaranović, Gojko Janjušević, Zelimir Petrović, Petar Milosavljević (glavni i odgovorni urednik). Tehnički urednik: Maurits Ferenc. Sekretar redakcije Olivera Petrović. Izdaje: Trilobna misao, Novi Sad, Katolička poručnica, telefon 61-86. Rukopise slati na adresu: Redakcija „Polja“, Novi Sad, postanski broj 19. Godišnja pretplata 10 novih dinara, za inostranstvo dvostruko, čena jednom primetku i novi dinar. Žiro račun 657-3-28 kod Narodne banke u Novom Sadu. • Sedište broja „Polja“ izlazi 20. novembra 1966. god. • Štampa „Forum“ Novi Sad, Vojvođe Mišića 1. Meter: Farcus Zsolit

Vilhelm Sajler, nemački komandant okupirane banatske varošiće na lenjkoj, niskoj reci, pokrećom Jevrejin i ubeđen da je čistokrvni Nemaac, prilikom pokušaja da skloni najuglednijeg Jevrejina Melhiora Vajsa, na čijem je imanju odrastao i koji ga je jedno vreme školovao u Minhenu, nalazi na otvore svog oca Karla i Melhiorovog advokata Vešića koji mu na kraju oduzima životnu čuvenu porodičnu tajnu. On se sin Melhiora Vajsa i kućne devojke Katarine, koja je kasnije Karl Sajler građevinu oženio bez materijalnih nadoknada. Niko u varoši to nije znao. Građevina Vilhelma Sajlera se u jednom jednom trenutku ruši.

Mihiz je majstor dijaloga, psiholoških pauza, pravljenja atmosfere od sitnih i perifernih detalja. Od bogatih lirskih beleški za reditelja do dramatičnih scena na kraju drame, Mihiz uzaluci upravlja tekst ka raspletu. Skoro svi likovi u drami su u sukobu. Zbog toga je drama bogata dinamičnim govorom i pokretom, svaki gest je znak nekoga što sledi, a svaka reč karika u lancu razrešenja.

U zrusnom prostoru vremenu u kojem se drama odigrava, Mihiz atmosferu okupiranog Banata daje rečima junaka. Ta zgusnutost nije samo u prostorno-vremenskom okviru: ona je najviše u minimalnom vremenskom trajanju pada i poraza Vilhelma Sajlera. On je prestanto da bude čovek u trenutku istine. Go život, go

den na verovanju u besprekornu jasnu čistoću, građen samoprogovorom i krivju postaje lak. Erik Vilij Sajlera je veoma slamen i psihološki uverljiv. Valda je to u našoj drami prvi Nemaac koji je čeo čovek i, pored siće predstave idealna nauzina. Vili Sajler nije lik ubice, zločinca i propalog oficira koji iskupljuje svoje poraze, on je čovek koji po svojim idealima hoće da preporodi svet, čovek sa veoma čvrstom voljom, spreman da za svoje ideje učini sve. Razotkrivši mu porok, Mihiz ga dovodi u sukob sa sopstvenim idejama, čini krajnje tragičnim i njegove ideje i njegov ljudski lik.

Kakve se zamerke mogu staviti Mihizovoj drami? Vilhelm Sajler će zbog svog idealizma mnogim gledaocima drame biti voštana figura, bez krvi i mesa. Možda bi eteknije bilo dovesti u takvu situaciju jednog običnog banatskog Nemača koji je dočekao svoj dan. Radnja drame prenela bi se onda na Ferija Sajlera, Vilhelmovog brata. Zatim: čeo razgovor Vilija i Melhiora Vajsa je nategnut i pomalo insceniran, kao i „sudenje“ Viliju Sajleru, izvedeno interesantnim scenskim trikom. Sam kraj drame liči na krivičnističku priču. Kremer odjednom sve zata, upada u sobu, ubija Sajlera revolverom njegove nekadašnje devojke Jelene i nagovraća Jozefa da potvrdi da je Jelena ubila komandanta, da bi Sajler bio sahranjen kao nemački vojniki i komandant. Pošto tako bogata ljudske drame, kao i svuđe nagao i grub, Vilhelm Sajler koji je odživio na sceni jedne potpuno i intenzivan život ima pravo na samoodluku. On neće pobedi sa blagom svog oca Vajsa u Svačakov, jer je kao čovek mrtav, ali ni lejtino trik-ubistvo nije rešenje. Možda bi najbolje bilo da se u poslednjem delu drame Vilhelm Sajler publici okrenuo leđa i zakoračio u trmino scene. Gledaoci bi tako imali mogućnost da sami odlučuju o njegovom kraju.

Jedan od bitnih vrednosti Mihizove drame je potekstna ruzilačka ideja nemačkog mita o natčoveku koji je to samo zato što je čist. Nemaac Vilhelm Sajler, sin Jevrejina i Slovačkinje, ponašao se celo vreme kao idealan Nemaac Treće Rajha, jedan od onih „stetjih s kojima je firer mislio da promeni svet.“ (P. J.)